

Orta Çağ'da

**TÜRKLER
ERMENİLER
GÜRCÜLER**

YAYIN NO: 930

ORÇA ÇAĞ'DA TÜRKLER ERMENİLER GÜRCÜLER
İbrahim Telliöđü

© Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 16228

1. Basım: Nisan 2019

ISBN: 978 - 605 - 7931 - 30 - 6

Kapak: *Yasin Çetin*

Sayfa Düzeni: *Nurel Naycı*

Baskı-Cilt: *Çevik Matbaacılık*

Davutpaşa Cad. Besler İş Merkezi No: 20/18-19 Topkapı / İstanbul

Tel: (0212) 501 30 19

Kapak Baskı: *Saner Matbaacılık*

BİLGE KÜLTÜR SANAT

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 1 Kat: 1 34110 Cağaloğlu / İstanbul

Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx) Faks: (0212) 511 47 74

bilge@bilgeyayincilik.com www.bilgeyayincilik.com

Orta Çağ'da

**TÜRKLER
ERMENİLER
GÜRCÜLER**

İBRAHİM TELLİOĞLU

Bilge
Kültür • Sanat

İbrahim Telliöđlu

Genel Türk Tarihi uzmanıdır. 2002 yılında İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Salim CÖHCE danışmanlığında "Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Dođu Karadeniz Bölgesinde Türkler" konulu tezini tamamlayarak bilim doktoru unvanı aldı. 06.04.2006 tarihinde Genel Türk Tarihi bilim alanında doçent olan, 28.07.2011 tarihinde aynı anabilim dalında profesör kadrosuna atanan İbrahim TELLİÖĞLU, hâlen Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

İbrahim Telliöđlu'nun, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Dođu Karadeniz'de Türkler, XI-XIII. Yüzyıllarda Türk-Gürcü İlişkileri, Trabzon Rum Devleti (1204-1461), İlk Çađdan Osmanlılara Samsun, Türk-Ermeni İlişkileri ve 1915 Olayları, Tarih Boyunca Karadeniz* isimli kitaplarının yanı sıra çoğunluğu Dođu Karadeniz Bölgesi ve Kafkasya tarihine ilişkin çok sayıda yayımlanmış makalesi bulunmaktadır.

İçindekiler

Önsöz.....	9
I Orta Çağ Ermeni Kaynaklarının Türk Tarihi Açısından Önemi Üzerine.....	11
II Orta Çağ'da Türk-Ermeni İlişkilerini Şekillendiren Faktörler.....	42
III Orta Çağ'da Türk-Gürcü Münasebetlerini Şekillendiren Faktörler.....	55
IV XI.-XIV. Yüzyıl Ermeni Kaynaklarında Türk Tasviri.....	68
V Gürcü İllerinde Siyasi Birliğin Sağlanmasında Kıpçakların Rolü.....	86
VI Ermeni Kaynaklarında Selçuklular ve Haçlılar.....	101
VII Ermeni ve Gürcülerin Selçuklu Hâkimiyetine Bakışı Hakkında Bir Mukayese.....	116
VIII Ermeni Kaynaklarının Gözüyle Anadolu'nun Fethi.....	135
IX Gürcülerin Haçlı Seferi Karşısında Artuklular ve Dilmaçoğulları.....	174
Seçilmiş Bibliyografya.....	185
İndeks.....	192

Önsöz

Türkler tarih boyunca farklı coğrafyalarda yaşamış bir millettir. Bu yüzden İlk Çağ'dan beri pek çok farklı milletle temas kurarak onlarla birlikte yaşamışlardır. Gittikleri yerlerin çoğunda devlet kurdukları için aynı zamanda bir arada yaşadıkları toplulukların çoğunu idare de etmişlerdir. Asya Hun Devleti'nden beri Türklerin farklı topluluklarda iç içe yaşadıklarına dair tarihî kaynaklardan bilgi edinmek mümkündür.

Kafkasya ve Anadolu, Türklerin İlk Çağ'dan itibaren bildiği bir yerdir. Buralara gelmiş olmakla Gürcüler ve Ermenilerle temas kurmaya da başlamışlardır. Taraflar arasındaki ilişkiler tarihin seyrine göre farklılık gösterir. O yüzden bir zaman kesitini esas alarak bu toplulukların ilişkileri hakkında genellemeler yapmak çok doğru değildir. Zamanın ruhuna uygun davranarak ve çok yönlü bir bakış açısıyla hareket ederek münasebetlere bakmak her üç topluluğun tarihi açısından da büyük önem taşımaktadır.

Elinizdeki eser yirmi yılı aşkın bir süredir Türklerle, Ermeni ve Gürcülerin tarihine ve ilişkilerine dair çalışan bir bilim adamının elde ettiği ürünlerin bir kısmıdır. Bu konuda yapılan çalışmalara yeni bir katkıda bulunmak en büyük isteğimizdir.

İbrahim Tellioglu
Samsun, Mart 2019

Hocam Mustafa KAFALI'ya...

I

Orta Çağ Ermeni Kaynaklarının Türk Tarihi Açısından Önemi Üzerine

Türklerin tarih boyunca Çin Seddi eteklerinden Atlantik Okyanusu kıyılarına Hindistan'ın kuzeyinden Sibiryâ düzlüklerine kadar uzanan çok geniş bir coğrafyaya yayılıp farklı ülkelerde hayat sürmeleri, eşine az rastlanılır bir gelişmedir. Etkileri bakımından Türklerin pek çok ülkenin ve milletin tarihinde yer almasına zemin hazırlayan bu yayılmanın izleri tarihçiler tarafından kolay bir şekilde takip edilememektedir. Zira çağ açıp kapatan büyüklükte icraatlar yapma kabiliyetine sahip Türkler, VIII. yüzyılın ortalarına kadar yaptıklarını anlatabilecek yazılı kaynak bırakmamışlardır. Hâliyle bu döneme kadar Türk tarihini aydınlatabilmek için başka milletlerin onlar hakkında yazdıklarıyla yetinmek zorunluluğunda kalan tarihçiler, farklı dillerde hazırlanan kaynaklarda yer alan bilgileri derlemek suretiyle bir sonuca ulaşmaya çalışmışlardır. Böylece bir yandan Türk tarihinin meselelerini çok yönlü olarak ele alıp aydınlatabilmek için birden fazla kaynak dil öğrenilmesi ihtiyaç hâline gelirken diğer yandan bu kaynaklardaki bilgilerin doğruluğunu test etmek için büyük emek gerektiren kıyaslamalar yapmak gerekir.¹

1 Oryantalistlerin Türk tarihiyle ilgili olarak hazırladıkları eserlerde ortaya koydukları tarih görüşü XX. yüzyılın ortalarına kadar bir asırdan fazla süre dünyaya hâkim olmuştu. A. Z. Velidi Togan, bu eserlerde yazılan görüşlerin eksik, yanlış, hatalı taraflarını kaynaklarla karşılaştırmak suretiyle ortaya koymuş ve bu sayede Türk tarihiyle ilgili yaygın kanaatlerin pek çoğu, gerçeklerle yer değiştirmişti. Türk tarihi araştırmalarına öncülük eden eserlerin başında gelen bu kitapla birlikte farklı dillerdeki kaynaklarda yer alan

Türk tarihinin kaynakları döneme ve coğrafyaya göre farklılık arz eder. İlk döneme ait bilgiler daha çok Çin, Hint ve İran kaynaklarında bulunur. Türkistan'dan batıya göçlerle birlikte Roma ve Grek kaynaklarındaki bilgiler değer kazanmaya başlar. VII. yüzyıldan itibaren ise İslam kaynakları Türk tarihinin aydınlatılması bakımından öne çıkar. Moğol, Rus, Süryani, Gürcü ve Avrupa kaynakları Türklerden bahseden diğer kaynakların başında gelir.² Türkler hakkında bilgi veren topluluklar içerisinde Ermeni kaynaklarında yer alan bilgiler ise İlk Çağ'da batıya yapılan göçlerle birlikte görülür. Ancak Türk tarihine ait kaynaklar arasında Ermeni tarihçilerinin kayıtlarının önem kazanması daha çok Selçuklu dönemiyle başlar.

H. D. Andreasyan'ın "Türk Tarihine Aid Ermeni Kaynakları" konulu makalesi konuya temas eden ilk kapsamlı çalışmadır.³ XI. asırdan başlayarak XVIII. asra kadar devam eden Türk hâkimiyeti devrini konu edinen çalışmada Türklerden bahseden Ermeni tarihçileri ve eserleri tanıtılmakta, yazarların hangi tarihlerde yaşadığı, çalışmalarını ne zaman kaleme aldığı ve kaynakların Türk tarihinin hangi kesitine ışık tuttuğu anlatılmaktadır. Günümüze ulaşmayan Vardabet Sarganak Hovannes, Anili Mikhitar, Vardapet Vanagan Hovannes gibi Ermeni tarihçilerinin yazdıklarının bir kısmının kendilerinden sonra gelen bazı meslektaşları tarafından bugüne aktarıldığı da bu makalenin temas ettiği meselelerdendir. Aynı şekilde orijinaleri kaybolmuş bazı Süryani metinlerinin de Ermeni tarihçilerin eserlerinde yer aldığı vurgulanmaktadır. Andreasyan'ın makalesini tamamlama amacında olan bu çalışmada, Ermeni kaynaklarında yer alan Türklerle ilgili bilgilerin içeriği üzerinde durulacaktır. Pek çok bakımdan özgün olmasına rağmen daha önceki araştırmada Ermeni tarihçilerinin

bilgilerin doğruluğunu sınımanın ne kadar hayatî öneme sahip olduğunu yanı sıra bu tenkidi yapabilmenin ne kadar birikim isteyen bir iş olduğu da ortaya çıktı. Bkz. A. Zeki Velidi Togan, **Umumî Türk Tarihi'ne Giriş, I**, İstanbul 1981.

2 Türk tarihinin kaynakları konusunda ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. A. Zeki Velidi Togan, **Tarihte Usûl**, İstanbul 1981, s. 176-261.

3 Bkz. Hrand D. Andreasyan, "Türk Tarihine Aid Ermeni Kaynakları", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, I** (1949), s. 98-118; **1/2** (1950), s. 401-438.